

**BOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA
DIREKCIJA ZA EKONOMSKO PLANIRANJE**

**БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
САВЈЕТ МИНИСТАРА
ДИРЕКЦИЈА ЗА ЕКОНОМСКО ПЛАНИРАЊЕ**

**BOSNIA AND HERZEGOVINA
COUNCIL OF MINISTERS
DIRECTORATE FOR ECONOMIC PLANNING**

I N F O R M A C I J A

0

Konkurentnosti ekonomije u BiH

Sarajevo, decembar/prosinac 2014

Uvod

Informacija o konkurentnosti ekonomije u BiH izrađuje se jednom godišnje, te se prvenstveno fokusira na analizu nivoa konkurentnosti u BiH po pitanjima vanjske trgovine i investicija kao ključnih elemenata za jačanje životnog standarda i vanjske održivosti zemlje.

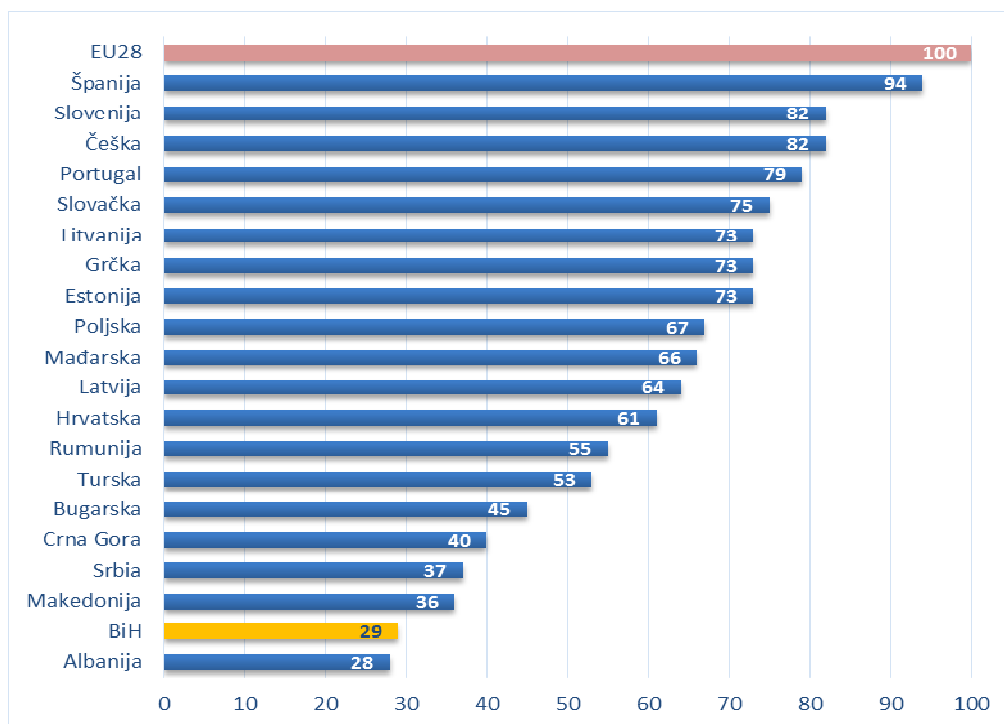
Cilj informacije je identifikovati značaj konkurentnosti u b-h. kontekstu kroz identifikaciju nekoliko ključnih aspekata, te praćenje progressa ostvarenog u proteklom periodu. Detaljna analiza potreba za pojedinačnim reformama bi trebala biti dio znatno obimnijeg strateškog dokumenta i prevazilazi dimenzije ovog informacije. U svakom slučaju, glavni cilj analize je da utvrdi hitnost potrebe za reformama i djelomično ukaže na glavne probleme vezane za konkurentnost u BiH.

Informacija počinje analizom nivoa životnog standarda u BiH i njegove konvergencije prema EU prosjeku. Nakon toga slijedi uporedna analiza vanjskotrgovinskog bilansa i izvoza, te uloge prerađivačke industrije. Tu je zatim komparativna analiza nacionalne štednje i privlačenja stranih investicija kao važnih izvora finansiranja kapitalnih ulaganja. Na kraju slijede zaključci sa preporukama.

Zaostajanje životnog standarda u BiH

Životni standard u BiH, mjereno BDP-om po glavi stanovnika korigovan za paritet kupovne moći (PKM), je tek na nivou trećine evropskog prosjeka. Time se BiH, zajedno sa Albanijom već godinama nalazi na samom dnu liste zemalja koju objavljuje EUROSTAT.

Grafikon 1. BDP po glavi stanovnika u paritetu kupovne moći (indeks EU28=100)

Izvor: EUROSTAT

Ovo nije nimalo iznenađujuće obzirom da u zemlji tek polovina stanovništva dobi 15-64 godine učestvuje na tržištu rada, od čega skoro jedna trećina ne uspijeva naći posao. Tako je u 2013. godini tek 38,5% pomenute populacije bilo zaposleno, što je upola manje u odnosu na prosjek EU28. Zaostajanje životnog standarda je po svemu sudeći rezultat relativno niskih plata u BiH, koje su posljedica slabe pozicioniranosti zemlje u međunarodnoj podjeli rada.

Naime, u svjetskom lancu dodane vrijednosti BH preduzeća često dobivaju poslove jeftine dorade ili prerade, koji uglavnom uključuju nisko kvalifikovanu jeftinu radnu snagu. Drugim riječima, za približavanje životnom standardu razvijenijih zemalja neophodno je obezbjediti, ne samo više radnih mjesta nego i poboljšati poziciju zemlje u međunarodnom lancu dodane vrijednosti. Za prvo su potrebne investicije, dok je za drugo potrebno povećanje produktivnosti kroz jačanje obrazovanja i profesionalnog usavršavanja praćeno reformama tržišta rada.

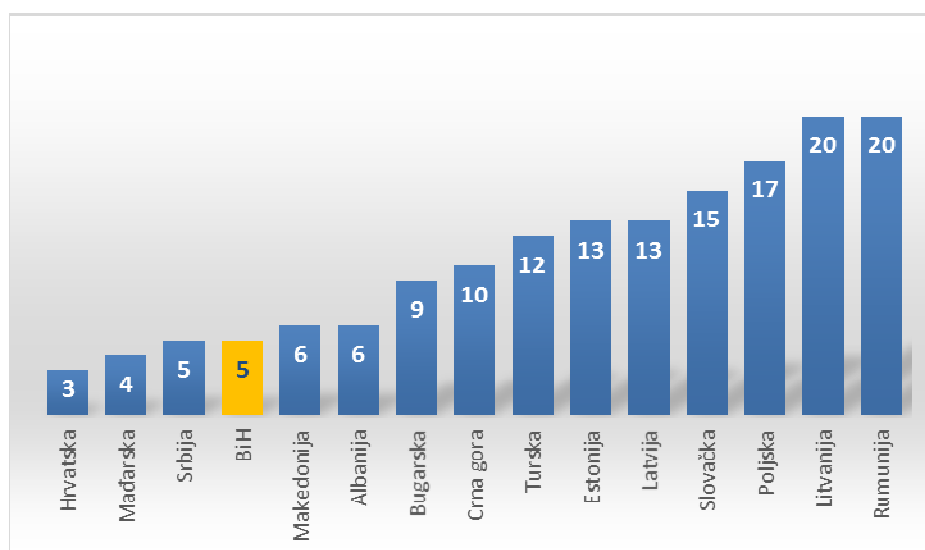
Ipak, uprkos niskom životnom standardu, u BiH se čini nedovoljno sa bi se ta situacija promjenila. Naime, zemlja je za devet godina u periodu od 2005-13 konvergirala svega 5 procentnih poena EU28 prosjeka. Time se BiH, zajedno sa dijelom užeg regiona, našla u grupi zemalja sa najsporijim napretkom u poređenju sa ostalim tranzicijskim zemljama Evrope koje konvergiraju znatno brže uprkos većem životnom standardu.

Situaciju je naravno dodatno otežala svjetska finansijska kriza 2008. godine, nakon koje je uslijedio niz recesija, stagnacija i u najboljem slučaju skromnog ekonomskog rasta u BiH.

Ovo je naravno daleko od neophodnog kako bi se BiH počela ozbiljnije približavati razvijenijim zemljama.

Pretpostavljajući prosječan godišnji ekonomski rast od 3% (aktualni prosječan projicirani rast u srednjem roku) uz nepromjenjen broj stanovnika, BiH bi trebale nepune 42 godine da bi utrostručila životni standard i dostigla trenutni EU prosjek. Sa prosječnim rastom od 5%, taj period bi bio skraćen na znatno prihvatljivijih 24 godine. Naravno, time bi jaz bio umanjen, ali ne i potpuno zatvoren. Ilustracije radi, za takvo nešto bi BiH bio neophodan prosječan rast od 5,8% tokom 30 godina uz pretpostavku prosječnog godišnjeg rasta EU od 1,5% i nepromjenjenog broja stanovnika.

Grafikon 2. Približavanje životnom standardu EU28 tokom 2005-13. (procentni poeni)

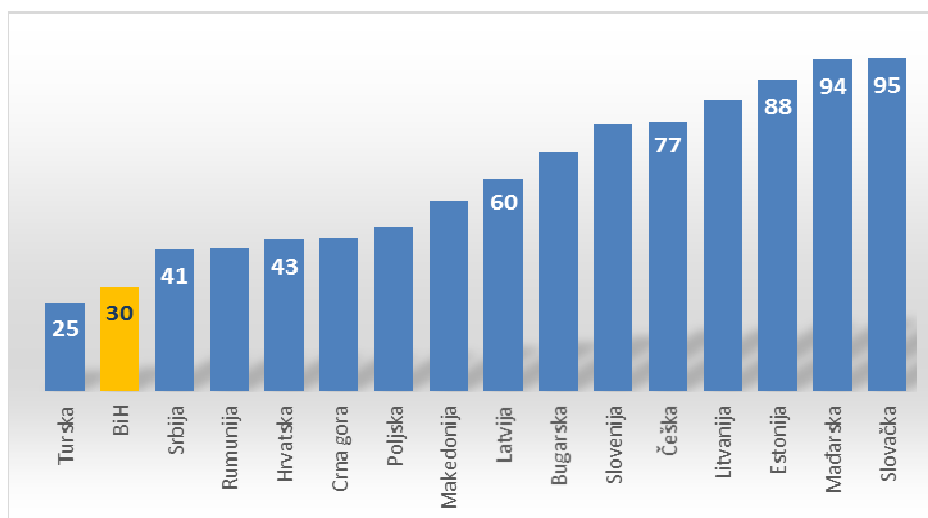
Izvor: EUROSTAT

Slaba izvozna konkurentnost i visok deficit u BiH

B-h. izvoz od približno 30% BDP-a je prilično nizak za zemlju sa malom populacijom. Naime, to je na nivou znatno većih ekonomija koje su u većoj mjeri samodovoljne, a znatno je ispod ostalih (prije svega uspješnih) tranzicijskih zemalja u Evropi.

U poređenju sa drugim zemljama tranzicije, najmanji zaostatak od jedne trećine je u odnosu na Srbiju (41% BDP-a). Izvoz je, u znatno uspješnijim zemalja Baltika, te Češke, Slovačke, Slovenije i sl. višestruko veći u % BDP-a. Obzirom da se radi o maloj uvozno zavisnoj ekonomiji (BiH), ovako nizak izvoz je doveo do značajnog vanjskotrgovinskog deficita od preko 20%. Slične deficite bilježe jedino Crna Gora, Makedonija i djelomično Srbija, dok ostale tranzicijske zemlje uglavnom bilježe ili suficit ili uravnotežen saldo ili znatno niži deficit.

Grafikon 3. Izvoz u % BDP-a (prosjek 2011-13.)

Izvor: EUROSTAT

Nizak izvoz BiH je u velikoj mjeri posljedica ratnog uništavanja kapaciteta prerađivačke industrije, nakon kojeg je uslijedila dosta neuspješna poslijeratna tranzicija uključujući i privatizaciju. Nus pojava gašenja brojnih proizvodnih kapaciteta je višak električne energije koja danas čini značajan faktor b-h. izvoza. Rezultat pomenutih dešavanja u BiH je nizak udio prerađivačke industrije u bruto dodanoj vrijednosti od svega približno 13% što je (sa izuzetkom Crne Gore) najniže u odnosu na druge zemlje u tranziciji. Ovo je posebno problematično obzirom da je prerađivačka industrija osnovni nosilac b-h. izvoza, te imajući u vidu da pretežno brdovit teren u BiH uglavnom ograničava intenzivno bavljenje poljoprivredom, te da postoji odsustvo prirodnih resursa poput nafte, gasa, cijenjenih metala i sl.

S druge strane, donekle ohrabruje postepeno smanjenje jediničnih troškova rada u prerađivačkoj industriji kao rezultat bržeg rasta produktivnosti u odnosu na bruto plate. To je ipak tek relativan uspjeh obzirom da sličan trend bilježe i mnoge druge tranzicijske ekonomije. Zapravo, ovo je jedan dobar primjer za objašnjenje konkurentnosti koji jasno ilustruje da napredak sam po sebi nije dovoljan ukoliko je napredak konkurencije još brži.

U svakom slučaju visok deficit u BiH bi lako mogao postati neodrživ u dužem roku. Naime, on je u prošlosti bio uglavnom finansiran tekućim i finansijskim prilivima novca iz inostranstva koji postaju sve oskudniji nakon izbijanja svjetske finansijske krize. U slučaju nedovoljnog intenziviranja izvoza, oskudnost novčanih priliva u budućnosti bi mogla dovesti do slabljenja deficita kroz ograničeno finansiranje domaće tražnje iz inostranih izvora. Ovo drugo bi zapravo ugrozilo rast već dosta niskog životnog standarda, tako da se jačanje izvozne konkurentnosti i privlačenje stranog kapitala nameću kao imperativ budućih politika.

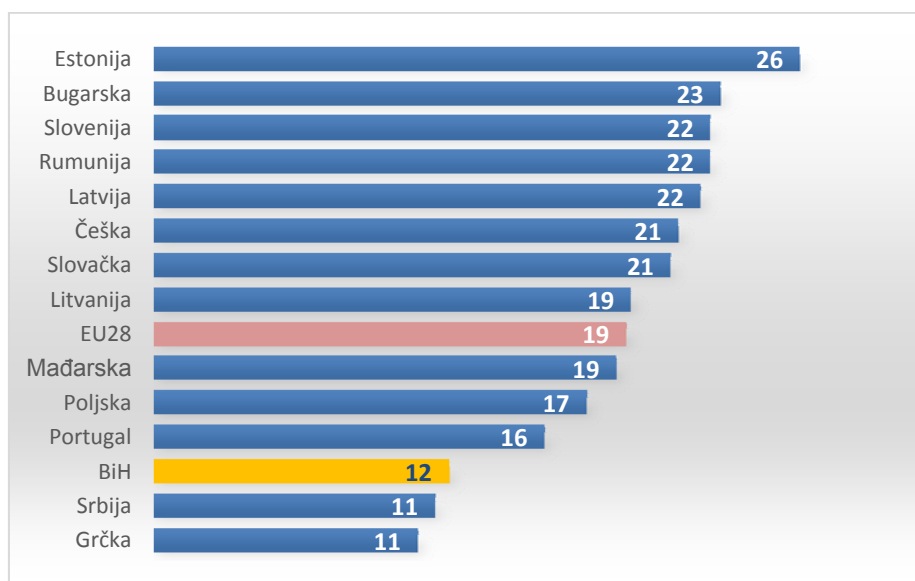
Pored toga, vanjska neodrživost bi kroz pad deviznih rezervi mogla u konačnici ugroziti i aranžman valutnog odbora u BiH koji je direktno oslonjen na te rezerve. U svakom slučaju, slabljenje deficita se čini skoro neminovnim u skorijoj budućnosti obzirom na spor oporavak evropske ekonomije odakle dolazi najveći dio inostranih priliva i koja ujedno čini najveći dio BH izvozne tražnje.

Konkurentnost štednje i investicija u BiH

Sve odosada izneseno ukazuje na to da su investicije u nove kapacitete prijeko potrebne. Na taj način bi se proširila izvozna baza i zaposlio jedan dio velikog broja nezaposlenih. To bi takođe trebalo povećati po svemu sudeći nisku kapitalnu opremljenost rada i podići produktivnost, pa samim tim i konkurentnost b-h. izvoza. Ipak, za takvo nešto je potrebno obezbjediti finansiranje iz domaćih i stranih izvora. Tu se otkrivaju novi aspekti slabe konkurentnosti b-h. ekonomije.

Naime, niska domaća štednja praćena slabom konkurentnosti u privlačenju stranih investicija, te visokim kamatnim stopama u velikoj mjeri ograničavaju ulaganja u nove kapacitete. Prosječna bruto nacionalna štednja u BiH od 10% u periodu 2011.-13. je upola manja u odnosu na evropski prosjek i prosjek uspješnijih tranzicijskih ekonomija. Zavisno od godine, to je bilo dovoljno tek za finansiranje između polovine do dvije trećine BH investicija. Ostatak investicija se finansira iz inostranih izvora. Bez obzira na izrazito visoku zavisnost od stranog kapitala u poređenju sa drugim tranzicijskim zemljama, konkurentnost BiH u privlačenju direktnih stranih ulaganja (DSU) je znatno niža u odnosu na te zemlje.

Grafikon 4. Bruto nacionalna štednja u % BDP-a

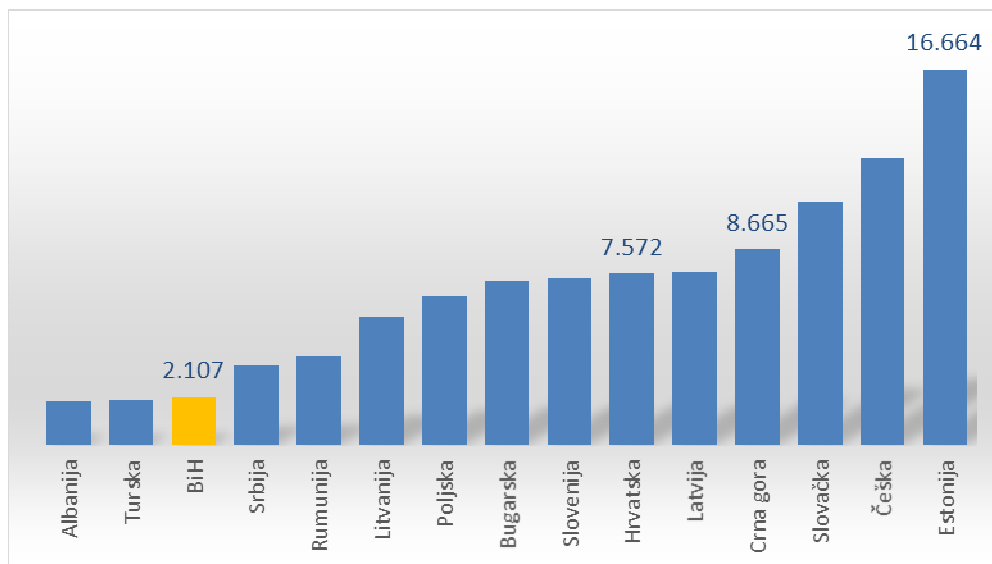
Izvor: EUROSTAT

Naime, stanje DSU po glavi stanovnika većine ostalih zemalja u tranziciji je dvostruko, pa čak i višestruko iznad onoga u BiH, iako je kod nekih od ovih zemalja u 2013. štednja bila čak nešto veća od investicija. Zaostatak je niži posmatrano u % BDP-a iako BiH i ovdje zauzima prilično nisku poziciju (43% BDP-a).

Sudeći prema kamatnim stopama na kredite i kreditni rejting zemlje, visoki rizici poslovanja bi mogli biti važan razlog zašto se strani investitori nedovoljno odlučuju investirati u BiH. Izuzetno visoke kamatne stope na kredite su još jedna kategorija gdje se BiH nalazi na samom dnu ljestvice. Banke u stranom vlasništvu koje posluju u BiH uglavnom traže višestruko veće kamatne stope u odnosu na kredite plasirane na vlastitom teritoriju pravdajući to tzv. «premijom rizika».

Prema posljednjim dostupnim informacijama CBBH iz septembra 2014. godine Bosni i Hercegovini je potvrđen suvereni kreditni rejting B sa stabilnim izgledima, što također bitno utječe na nivo investicija u BiH.

Grafikon 5. Stanja DSU po glavi stanovnika u USA\$

Izvor: UNCTAD

Kao rezultat niske domaće štednje, stranih ulaganja i ne baš visokog kreditnog rejtinga BiH, bruto investicije u stalna sredstva su slabe i iznose svega 16,8% BDP-a u 2013 godini. Uprkos niskoj polaznoj osnovi, ovo je ispod ostalih tranzicijskih zemalja uključujući i zemlje iz regiona. Pretpostavljajući trošenje (amortizaciju) stalnih sredstava (na nivou Hrvatske¹) od 15,8% BDP-a, ulaganja u nove kapacitete u BiH su 2013. iznosila svega 1,7% BDP-a. To je uz pretpostavku povrata na kapital od 10% tek neznatno procentualno povećanje stanja kapitala u BiH od nepunih 0,2%.

Drugim riječima, bruto investicije u BiH su dovoljne tek da nadomjeste trošenje postojećeg kapitala i na žalost jedva osiguravaju bilo kakvo povećanje kapaciteta neophodnog za rast zaposlenosti i približavanje životnom standardu razvijenih zemalja.

¹ Podatci o trošenju stalnog kapitala u BiH na žalost nisu dostupni.

Nakon rasprave na sjednici, Vijeće ministara BiH je usvojilo sljedeće

ZAKLJUČKE

1. Pitanje konkurentnosti je izuzetno važno za BiH obzirom na veoma nizak životni standard i visok vanjskotrgovinski deficit. Ekonomski rast iz proteklih godina, pa čak i projicirani srednjoročni rast su nedovoljni za dostizanje standarda razvijenih zemalja u razumnom vremenu. Analiza ukazuje na nedovoljno razvijenu izvoznu bazu i izvoz s jedne strane, te relativno niske investicije praćene slabom domaćom štednjom i nedovoljnim direktnim stranim ulaganjima s druge strane. Nepovoljno poslovno okruženje u poređenju sa drugim zemljama je među glavnim razlozima nedovoljnog investiranja i niske štednje u BiH. Isti uzroci vjerovatno odbijaju i strane investitore, pa otuda i nizak nivo DSU. BiH je po tom pitanju do sada učinila veoma malo na što ukazuje 107 mjesto na listi zemalja u posljednjoj publikaciji svjetske banke («Doing Business»). Ovo je jasna poruka potencijalnim investitorima kakav ambijent mogu očekivati ako se odluče investirati u BiH. S toga je od ključnog značaja mjenjati taj ambijent, a sa njim i poruku i imidž zemlje.

2. Podizanje konkurentnosti sa sobom nosi brojne izazove. Za takvo nešto je potreban nacionalni koncenzus i odlučnost svih slojeva društva, svih interesnih grupa za provođenje prijeko potrebnih reformi. Reforme podrazumijevaju integralan pristup na teritoriju cijele države obzirom da parcijalna rješenja teško mogu donijeti željeni rezultat. Drugim riječima, neophodna je razrada i usvajanje jedinstvene strategije za povećanje konkurentnosti sa usaglašenim i komplementarnim ciljevima i prioritetima, koja bi bila u središtu svih reformskih procesa u zemlji. Na taj način bi se osigurala koordinacija različitih reformi ne samo sa ciljem veće uspješnosti provođenja, nego i sa ciljem umanjivanja potencijalnih rizika ugrožavanja standarda pojedinih slojeva stanovništva. Dobar primjer za to bi mogao biti pokušaj smanjenja izuzetno visokih stopa doprinosa na plate zaposlenih koje značajno opterećuju troškove rada, time ugrožavajući konkurentnost preduzeća u BiH, te konačno vodeći ka visokoj nezaposlenosti. Promjena doprinosa bi morala biti iskoordinirana sa reformama inspekcijskog nadzora, te reformama penzionog i zdravstvenog sistema, reformama na tržišta rada i sl.

3. Vijeće ministara BiH je primilo Informaciju o konkurentnosti ekonomije u BiH k znanju.